

HUTBA I HATIBI U ISLAMSKOJ ZAJEDNICI U BIH

muharemed omerdić

O d izbora prvog bosanskog reisu-l-uleme Omića, pa kroz vrijeme do danas sasvim se pravilno shvatao značaj ustanove *hutbe* i institucije *hatiba*. Tome je razumijevanju svakako zaslužna ulema koja je ispravno tumačila propise o *hutbi*, prije svega da je može držati samo ovlašteno lice, da ovlaštenje izdaje halifa, a u nas reisu-l-ulema.

Kada je u jednoj prilici u Bijeloj džamiji na Vratniku (Sarajevo), na džumi izostao ovlašten *hatib*, džematlije su odahnule kada su u džamiju ušla trojica muderrisa Gazi Husrev-begove medrese: Muhammed-ef. Dizdar, Ahmed-ef. Burek i Muhammed-ef. Pašić. Ponudili su Dizdaru da bude *hatib* ali je on rekao da to uradi Burek. I ovaj se zahvalio i ponudio Pašiću ali ni on nije otišao na minberu. Bilo je kasno stići u drugu džamiju pa je svako po sebi klanjao podne. Sva trojica su kasnije objasnili džematu da nemaju *murasele* - hatibsko ovlaštenje i da zbog toga nisu mogli biti hatibi. Iako je ova situacija bila neugodna, ovi alimi su ukazali svijetu da je *hutba* ozbiljan posao i da se ustanova *murasele* mora poštovati. Njihov autoritet i pravilan postupak dao je dodatni razlog uvažavanju *hatiba* i institucije *murasele* kod nas u Bosni.

I današnja aktuelna ulema ima ispravno razumijevanje ovoga pitanja, što je dobro, jer se ne dešava da *hutbu* može obaviti lice koje

nije nosilac *murasele* ili kome je *murasele* oduzeta.

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Donjem Vakufu i Zenici dva imama su ražalovana, ali su nastavili obavljati hutbe bez važenja *murasele*. Džematlije su, međutim, znajući za propis o hutbi išli u druge džemate, a sa njima je ostao samo mali broj inadžija. U Travniku je Hazim-ef. Kuskunović 1966. bio suspendiran. On je nastavio obavljati dužnost imama ali je u Šarenoj džamiji hutbe klanjao *hatib* sa ovlaštenjem. U Zavidovićima je osamdesetih godina prošlog stoljeća također bio problem sa imamom i on je zanemario značaj *murasele*. Neznatan broj njegovih pristalica mu je dolazio na džumu.

Danas, u cijeloj Bosni, imamo urednu situaciju i ni u jednom džematu nemamo lice koje neovlašteno obavlja hutbu. To svjedoči da su muslimani ostali vjerni instituciji *murasele* i poštivanju šerijatskih propisa u vezi sa hatibima i hutbom.

I. Brojno stanje džemata u Bosni u kojima se obavlja džuma

Iako IZ ima više džemata nego džumanskih mjesta, principijelno gledajući na intencije propisa o hutbi i džumi kod nas je i dalje određena usitnjenost džumanskih džemata. U

prošlim vremenima situacija je bila nešto drugačija. Od 1945. naovamo, reisu-l-uleme su bile blaže u odobravanju formiranja novih džemata, posebno onih koji su stjecali pravo na hatiba i klanjanje džume. Prije tog vremena, npr., na području Travnik klanjala se samo jedna džuma. U Pruscu je bilo osam džamija a u Handan-aginoj džamiji se samo klanjala džuma ili na musalli. I u Sarajevu se na mnogo manje mjesta klanjala džuma nego što je danas praksa. U vremenu od 1945. godine pa do pada komunizma, dešavalo se da se u pojedinim mahalskim džamijama u Sarajevu nije mogla klanjati džuma jer nije bilo dovoljno džematlija kako je predviđeno šerijatskim propisima.

Ovo ukazuje na značaj bavljenja ovim pitanjem, njegovo stalno izučavanje, istraživanje i dovodenje u okvire šerijatskih propisa u svim onim segmentima gdje je došlo do bilo kakvih prekoračenja.

Današnje stanje džemata u Bosni je sljedeće:

Oformljeno je 1059 džemata sa pravom na imama. Od tog broja u 900 džemata se klanja džuma. Dakle u 159 džemata se ne klanja džuma, a razlozi su:

- nema ovlaštenog hatiba,
- mali broj džematlija,
- džuma se klanja u centralnom džematu, i
- devastacija džemata ili džamije.

Ukupno džemata	Ukupno džumanskih mjesta	Džemata bez džume
1059	900	159

II. O hatibima na području Rijaseta

Njihova kvalifikaciona struktura je sljedeća:

Stručna sprema hatiba	Brojno stanje
VSS	90
VŠS	59
SSS	737
NSS	169
Ukupno	1055

U odnosu na trenutne potrebe, sa hatibskim ovlastima je 155 ljudi više. Jedan broj glavnih imama profesionalno ne obavlja hatabet, već po potrebi. Također, jedan broj profesora odgojno-obrazovnih zavoda IZ, muftije, te neki službenici Rijaseta, muftiluka i medžlisa.

U praksi, jednom izdata hatibska ovlast se ne povlači dok se dotični službenik ne razriješi svih dužnosti u IZ ili je trajno sam napusti po svojoj volji.

Uglavnom, kod nas je praksa da džamijski imam obnaša i dužnost hatiba. Mali je broj slučajeva da hatabet obavlja neko drugi, a ne postavljeni imam te džamije. Razlozi tome su, prije svega, potreba za učenim hatibom, dobrim oratorom i kvalitetnijim hutbama. Isto tako, praksa je povremeno obavljanje hatabeta od reisu-l-uleme, muftija i drugih učenih ljudi iz institucija IZ, kao i glavnih imama, planski ili po potrebi. Ocjena današnjih hatiba od 315 anketiranih džematlija iz 20 gradova Bosne:

Ocjene hatiba, pozitivno	%	Ocjene hatiba, negativno	%
obrazovan	65,63%	preblag	11,09%
razumljiv	50,06%	preoštar	4,05%
pedantan	48,38%	nedovoljno obrazovan	2,34%
uredan	53,62%	nerazumljiv	8,75%
uvjerljiv	37,05%	neuredan	5,62%
autoritativan	46,00%	neuvjerljiv	5,38%
precizan	49,62%	površan	11,25%

III. O džumanskim džematima

Džumanski džemat je najveći mogući muslimanski auditorij uopće.

Budući da je dužnost šutjeti dok hatib govori, ovo je neponovljiva prilika da se muslimanima prenese poruka i dadne adekvatno islamsko tumačenje aktuelnog trenutka u kome se nalaze muslimani.

Prema dva uzorka, područjima medžlisa IZ Zenica i Konjic došli smo do sljedećih procjena

o posjećenosti džuma i broju slušalaca hutbi na cijelom području Bosne u ovom vremenu.

Kategorija džemata	Br. džematlija na džumi	Br. džemata	Ukupno na jednoj džumi
I	600-1000	20	12.000
II	400-600	60	24.000
III	250-400	150	37.500
IV	150-250	500	75.000
V	do 100	170	17.000
Ukupno		900	165.500

U zeničkom primjeru:

- dvije džamije su sa džematom od 800 do 1200 ljudi,
- ostale gradske džamije imaju od 400-600 posjetilaca,
- veća sela sa džematima od 250-400 i
- manja sela od 100-250

U konjičkom primjeru:

- gradske džamije (5) imaju džemat od 200-250 ljudi,
- veći seoski džemati (5) sa 100-150 džematlija,
- srednji seoski džemati (5) imaju od 70-100 džematlija,
- manji seoski džemati (10) od 50-70 i
- sasvim mali i zabačeni džemati (5) od 30-50 džematlija.

U ovim džematima djece je do 0,5% i žena do 0,2%.

Ove obje kategorije naše populacije su drastično zapostavljene na cijelom području Rijasetu.

Pitanje džume u vojsci Federacije je dobro riješeno, zatvorenika u Centralnom zatvoru u Zenici, također. Pitanje džume-namaza zaposlenih u preduzećima je djelimično riješeno uzimanjem slobodnog sata ko to želi. Slična situacija je u većini škola prilagodbom rasporeda časova...

IV. Hutba

Današnji naši hatibi u Bosni imaju takve pogodnosti za pripremu i održavanje hutbi kakve nikad prije nisu ovdje postojale. Tu prije svega mislimo na:

- slobodu govora i izražavanja,
- postojanje obilne literature na bosanskom jeziku za pripremu hutbe,
- relativno dobre uvjete u džamijama,
- značajan broj obrazovanih hatiba, i
- masovnu posjetu džematlija.

Analiza koju smo napravili o broju džumanskih mjesta, džematlija na džumama i ukupnom broju posjetilaca za godinu dana, računajući i bajrame ukazuje na potrebu još većeg ozbiljenja svih hatiba ali i institucija koji obrazuju ovu kategoriju alima:

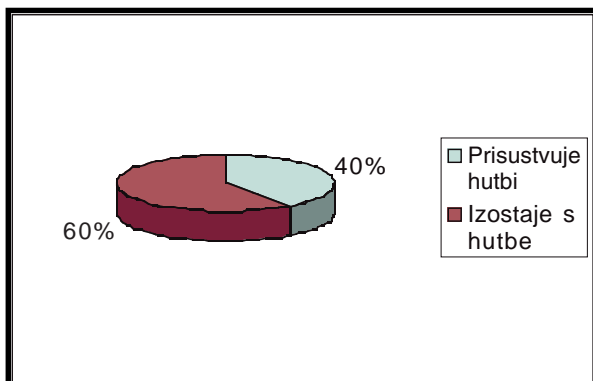
Broj sedmičnih hutbi	broj mjesečnih hutbi	broj godišnjih hutbi
1 x 900 = 900	4 x 900 = 3.600	50 x 900 = 45.000

Da li smo razmišljali o sljedećem broju ukupnog broja džematlija na našim hutbama tokom jedne godine:

Br. hutbi i džematlija sedmično	Br. hutbi i džematlija mjesečno	Br. hutbi i džematlija godišnje
900 = 165.500	165.500 x 4 = 662.000	50 x 165.500 = 8.275.000

Iako je navedeni broj džematlija - slušalaca hutbi imponozantan ipak, prema statističkim usporedbama on je ozbiljno mali ako gledamo na broj muslimanskih domaćinstava iz kojih bi **bar po jedan član** trebao biti na džumi:

Broj domaćinstava	Sedmično hutbi i prisutnih	Izostalo na svakoj hutbi	Izostalo godišnje
415.216	900 = 165.500	900 = -249.716	249.716 x 50 = 12.485.800

Na osnovu našeg uvida u današnje stanje hutbi, moguća je podjela na sljedeće tipove:

- aktuelne,
- neaktuelne - prevaziđene,
- hutbe kao vazovi,
- bez prethodne pripreme, i
- samo čitanje arapskog teksta.

Prateći način držanja hutbi uočljivi su tipovi:

- dinamične i zanimljive sa umjerenim trajanjem,
- duge i nezanimljive,
- kratke i nedorečene, i
- nesistematične...

Osnovni problemi su:

1. neaktuelnost hutbi jer hatibi ne grade temu na aktuelnom događaju,
2. hatibi ne pišu hutbe, čime, gubeći dubinu idu u širinu,
3. hatibi nemaju pripremljene bilješke pa im je izlaganje nesistematično,
4. hatibi nisu zanimljivi jer govore ono što se ne tiče džematlija,
5. ponavljanje serija hutbi iz prošlih godina,
6. hatibi ne drže hutbe na maternjem jeziku

Rezultati ankete o kvalitetu i karakteristikama hutbi danas koja je načinjena u 20 gradova Bosne sa 315 muslimana po metodu slučajnog uzorka pokazuje sljedeću sliku današnjeg stanja hutbi kod nas:

a) Kvalitet hutbi:

Loše	zadovoljav.	dobre	vrlo dobre	odlične
0,25%	4,9%	15,38%	31,75%	47,25%

b) Osobine hutbi:

Osobine hutbi	negativno %	Osobine hutbi	pozitivno %
preduge	12,5%	zanimljive	54,25%
prekratke	8%	jasne	48,62%
apstraktne	11,63%	aktuelne	34,5%
nezanimljive	7,63%	informativne	35,63%
nejasne	6,13%	poučne	59,12%

c) Tehnički uvjeti za držanje hutbe:

Dobri	Prosječni	Loši
54,25%	39,38%	6,25%

U više naših džamija održavaju se kvalitetne hutbe. Od značaja bi bilo te hutbe snimati i umnožavati na audio kasete, prenositi na papir i objavljivati. Ovo se čini širom svijeta pa bi i nama bilo od koristi kad se steknu uslovi za to. Pisanje gotovih hutbi hatibima više je štetno nego korisno iz sljedećih razloga:

- sami hatibi više ne bi radili na pripremi svojih hutbi,
- takve hutbe, uglavnom, ne bi bile aktuelne za veći dio džemata,
- moguće zloupotrebe ako bi se iz jednog centra isijavale hutbe (slučaj u Turskoj)...

U periodu od godinu dana, na inicijativu Rijasetu, održano je na cijelom području više tematskih hutbi, kom prilikom je hatibima dostavljen dopis sa predloškom za hutbu:

- hutba o pravednoj borbi muslimana u Čečeniji,
- katastrofalne posljedice zemljotresa u Turskoj i solidarnost sa stradalnicima,
- hutba o borbi muslimana na Kosovu i naša solidarnost,
- hutba o šehidima Bosne,
- hutba o povratku Bošnjaka u RS,
- hutba o obnovi džamije u Kula gradu kod Zvornika... **m**